

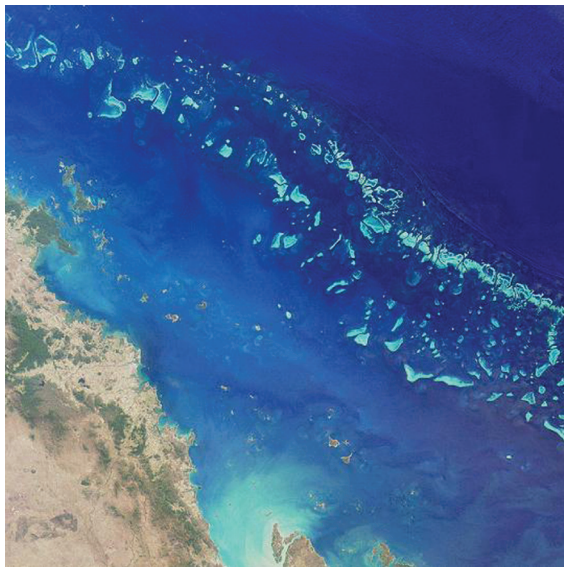
ROZDZIAŁ 1

CZYM JEST DZIEDZICTWO?

RODNEY HARRISON

Ten rozdział wprowadza pojęcie dziedzictwa i analizuje różne sposoby jego użycia we współczesnym społeczeństwie. Następnie autor wyjaśnia, jak doszło do wyłonienia się krytycznych studiów nad dziedzictwem jako obszaru zainteresowań naukowych, a w szczególności rozwoju tej dziedziny w odpowiedzi na różnorodną krytykę współczesnej polityki i kultury w kontekście deindustrializacji, globalizacji i transnacionalizmu. Analizując studium przypadku w oparciu o oficjalną dokumentację miejsca uznanego za dziedzictwo historyczne w dawnym domu Harry'ego S. Trumana w amerykańskim stanie Missouri, autor omawia pojęcie usankcjonowanych dyskursów dziedzictwa (*authorised heritage discourses*, AHD) w takim zakresie, w jakim funkcjonują one w oficjalnych, uznanych przez państwo narracjach o dziedzictwie. Podczas gdy pozostałe rozdziały książki¹ szczegółowo omawiają studia przypadków jako przyczynek do dyskusji nad różnymi aspektami polityki dziedzictwa, ten skupia się na kluczowych pojęciach, definicjach i poglądach istotnych dla zrozumienia, czym jest dziedzictwo, oraz na studiach nad dziedzictwem jako dziedziną nauki. Autor sugeruje, że krytyczne studia nad dziedzictwem powinny zajmować się z jednej strony tymi oficjalnie uznanymi dyskursami o dziedzictwie i relacjami władzy, które umożliwiają, a z drugiej strony sposobami działania dziedzictwa na poziomie lokalnym w budowaniu społeczności i tożsamości.

¹ Mowa tu o książce: *Understanding the Politics of Heritage*, red. Rodney Harrison, Manchester University Press, Manchester 2010 (przyp. red.).

IL. 1. Wielka Rafa Koralowa, Australia

Źródło: Wikipedia, licencja Wikimedia Commons

IL. 2. Zamek w Mirze, Białoruś

Źródło: Wikipedia, licencja Wikimedia Commons

WPROWADZENIE

Ten rozdział otwierają dwie fotografie: Wielkiej Rafy Koralowej w Australii (il. 1) i zamku w Mirze w Białorusi (il. 2).

Wydawałoby się, że zdjęcia przedstawiają całkowicie odmienne miejsca położone na dwóch krańcach świata. Rafa to miejsce „naturalne”, natomiast zamek to wytwór człowieka (budowla, aczkolwiek imponujących rozmiarów). Jak można scharakteryzować podobieństwa między nimi? Co je łączy?

Choć zupełnie różne, oba miejsca są uważane za część „dziedzictwa”, nawet tego „światowego”², i oba znajdują się na liście światowego dziedzictwa Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO). Ten rozdział skupia się na tym, jak te dwa odmienne obiekty położone w dwóch zupełnie różnych miejscach mogą być rozumiane jako „dziedzictwo”.

Wielka Rafa Koralowa to najdłuższa rafa na Ziemi. Zaczyna się nieco na południe od Zwrotnika Koziorożca i ciągnie przez ponad 2 tys. km wzdłuż wybrzeży Australii aż do wód przybrzeżnych Papui-Nowej Gwinei. Składa się z 3 400 mniejszych raf, w tym 760 raf przybrzeżnych, których powierzchnia waha się od mniej niż 1 ha do ponad 10 tys. ha. Wielka Rafa Koralowa stanowi zbiór wielu różnych środowisk i formacji wodnych, w tym ok. 300 wysepek z koralu i piasku oraz 618 wysp kontynentalnych, które niegdyś należały do stałego lądu. Rafa jest domem dla wielu rzadkich i zagrożonych gatunków zwierząt i roślin. Zamieszkuje ją ponad 1,5 tys. gatunków ryb, 400 gatunków koralowców, 4 tys. gatunków mięczaków i 242 gatunki ptaków, jak również wiele gatunków gąbek, ukwiałów, robaków i skorupiaków morskich i innych bezkręgowców morskich. Żerują na niej diugonie oraz kilka gatunków wielorybów i delfinów. Rafa stanowi też teren lęgowy dla karetki i żółwia jadalnego³.

² Listą światowego dziedzictwa (World Heritage List) zarządza Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS).

³ United Nations Environment Programme World Conservation Monitoring Centre, *Great Barrier Reef World Heritage Area Datasheet*, 2008, <http://web>.

Zamek w Mirze jest położony na brzegu małego jeziora u zbiegu rzeki Mirjanki i jej niewielkiego dopływu na Grodzieńszczyźnie, na terenach należących obecnie do Białorusi. Wzniesiono go pod koniec XV lub na początku XVI wieku w stylu, który architekci zaznajomieni z gotykami środkowoeuropejskim określiliby jako przykład właśnie tego stylu. Później zamek rozbudowywano i przebudowywano, najpierw w stylu renesansowym, a następnie barokowym. W wyniku najazdu wojsk napoleońskich na Rosję w 1812 roku zamek popadł w ruinę i został opuszczony. Pod koniec XIX wieku odrestaurowano go, a otaczający go park przeszedł metamorfozę. Zamek w Mirze uchodzi za wyjątkowy przykład wschodnioeuropejskiej architektury zamkowej. Jego projekt i rozplanowanie odzwierciedlają następujące po sobie wpływy kulturowe (gotyk, renesans i barok), a także konflikty polityczne i kulturowe cechujące historię tego regionu⁴.

Co czyni te miejsca „dziedzictwem”? Dlaczego stanowią część światowego dziedzictwa? W procesie zgłaszania kandydatów do listy światowego dziedzictwa ocenia się, czy dane miejsce spełnia określone kryteria. Argumenty za włączeniem do wykazu wysuwa instytucja reprezentująca suwerenne państwo, na terenie którego znajduje się dany obiekt. Wniosek przedkłada komitetowi, który rozpatruje zgłoszenia⁵. Mógłbym dokładnie przeanalizować kryteria umieszczenia tych dwóch miejsc na liście, a także **wartości** zawarte implícite w tych **kryteriach**, ale jest jasne, że rafa i zamek uznawane są za dziedzictwo poprzez sam fakt takiej ich klasyfikacji, czyli wpisania na listę. Proces, w którym przedmiot, miejsce lub praktyka zostają formalnie uznane za dziedzictwo i wpisane na listę, można określić jako „oficjalny” proces uznawania za dziedzictwo. Gdy miejsca zaczynają podlegać regulacjom ustawowym i zostają uznane za część dziedzictwa poprzez wpisanie na

archive.org/web/20081207035002/http://www.unep-wcmc.org/sites/wh/gbrmp.html (dostęp: 10.11.2022).

⁴ UNESCO, *Mir Castle Complex*, 2008, <http://whc.unesco.org/en/list/625> (dostęp: 10.11.2022).

⁵ Ian Donnachie, *World Heritage*, w: *Understanding the Politics...*, red. Harrison, s. 115–153.

oficjalną listę, zostają „mianowane” na „**oficjalne dziedzictwo**”, stając się przedmiotem szeregu ustaleń dotyczących konieczności traktowania ich w wyjątkowy sposób. Przyjmuje się na przykład, że miejsca oficjalnie uznane za dziedzictwo powinny być zarządzane i chronione, na co powinny zostać przeznaczone środki finansowe.

Choć oba omówione miejsca uznano za część światowego dziedzictwa poprzez **wpisanie na listę**, mają one wiele różnych znaczeń dla miejscowej ludności, która styka się z nimi na co dzień. Na przykład Wielka Rafa Koralowa, którą uznaje się za część światowego dziedzictwa ze względu na **bioróżnorodność** i walory rekreacyjne, jakie oferuje, stanowi źródło pożywienia, zarobku i inspiracji duchowej dla rozmaitych grup rdzennej ludności Australii zamieszkujących wybrzeże Queensland. Aborygeni czują się tradycyjnie strażnikami Rasy i uważają, że mają prawo kontrolować dostęp do niej, polowania, połowy i zbieractwo w jej okolicach. Promocja Wielkiej Rasy jako **części światowego dziedzictwa** sugeruje, że „należy” ona (przynajmniej pod względem kulturowym) nie tylko do lokalnej ludności, ale też do całej społeczności międzynarodowej. Istnieje zatem potencjał dla różnych sposobów odnoszenia się do przedmiotów, miejsc i praktyk stanowiących dziedzictwo, a także rozumienia ich **wagi** i nadawania im znaczenia. Ten zakres wartości dziedzictwa może nie być w zadowalający sposób ujęty w tradycyjnych zachodnich modelach dziedzictwa i jego oficjalnych definicjach. W omawianym przypadku różnice mogą prowadzić do sporów o to, kto ma prawo decydować o dostępie do poszczególnych części Rasy i nimi zarządzać. Ba, w większości przypadków oficjalne i lokalne formy dziedzictwa można uznać za konkurencyjne wobec siebie. Samo dziedzictwo jest dynamicznym procesem, w ramach którego toczy się rywalizacja o to, czyja wersja przeszłości, wraz z wynikającymi z niej prawami moralnymi i określoną legislacją, znajdzie teraz oficjalne odzwierciedlenie.

Ten krótki przykład obrazuje dwa powiązane ze sobą sposoby rozumienia dziedzictwa, które stanowią główny przedmiot tej książki. Pierwszy to w głównej mierze odgórne podejście do klasyfikacji i promowania przez państwo konkretnych miejsc jako ucieleśnienia regionalnych, narodowych lub międzynarodowych wartości, w wyniku czego powstaje